

Александар СПАСЕНОВСКИ  
Правен факултет „Јустинијан Први“, УКИМ

**СЕКУЛАРИЗМОТ И СЛОБОДАТА НА ВЕРОИСПОВЕД ВО  
ПРАВНИТЕ АКТИ НА СОЦИЈАЛИСТИЧКА МАКЕДОНИЈА ОД  
1963 ДО 1990 ГОДИНА**

**ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ**

Овој труд е продолжение на истражувањата на македонскиот социјалистички модел на секуларизам. Консеквентно на првиот прилог со наслов „Уставно-правни аспекти на македонскиот социјалистички модел на секуларизам“, објавен во претходниот број на ова списание, во кој беа анализирани правните акти во периодот од пред носењето на првиот социјалистички устав, па сè до 1961 година, во овој труд дополнително се анализираат актите што следуваат, односно сојузните и федералните уставы од 1963 и од 1974 година, како и Законот на СРМ за правната положба на верските заедници од 1977 година, при што на темелот на погореизнесеното се поместени заклучни согледувања за карактерот на секуларизмот и за слободата на вероисповед во оваа држава.

**1.1. УСТАВ НА СОЦИЈАЛИСТИЧКА ФЕДЕРАТИВНА  
РЕПУБЛИКА  
ЈУГОСЛАВИЈА ОД 1963 ГОДИНА**

Во вториот устав на Социјалистичка Федеративна Република Југославија<sup>1</sup> (СФРЈ), кој е донесен на 7 април 1963 година, предвидени се 5 члена во врска со статусот на религиите и слободата на

---

<sup>1</sup> Устав на Социјалистичка Федеративна Република Југославија од 1963 година, Службен лист на Социјалистичка Федеративна Република Југославија, Белград, год. XIX, бр. 14, 10.4.1963, стр. 261–292.

вероисповед. Овие одредби во значајна мера претставуваат пресликување на соодветните одредби од претходниот Устав на Федеративна Југославија од 1946 година. Во конкретна смисла, во главата V од Уставот со наслов „Слободите, правата и должностите на човекот и граѓанинот, уставотворецот, правната рамка во оваа област ја поставува во членовите кои се однесуваат на прашањата на:

- ❖ **Прво**, еднаквоста на граѓаните;<sup>2</sup>
- ❖ **Второ**, слободата на мислата и определувањето,<sup>3</sup> како и
- ❖ **Трето**, верските слободи и права.<sup>4</sup>

Освен споменатите гаранции, државата ги определува границите на овие права и преку:

- ❖ **Прво**, забраната за злоупотреба на верата и на верската дејност во политички цели;
- ❖ **Второ**, можноста општествената заедница да ги помага верските организации.

---

<sup>2</sup> Во однос на *еднаквоста на граѓаните*, уставотворецот ја следи логиката на првите два става од членот 21 од претходниот устав на Федеративна Југославија од 1946 година,<sup>2</sup> предвидувајќи гаранции на државата во однос на еднаквоста на граѓаните во остварувањето на нивните права и должности независно од повеќе критериуми какви што се националноста, расата, полот, јазикот, образованието, вклучувајќи ја и вероисповедта.

<sup>3</sup> Во конкретна смисла, рамките на слободата на мислата и определувањето, во кое влегува и верската определба, се поставени во членот 39 од Уставот (кој ја следи логиката на ставот 1 од членот 25 од Уставот на Федеративна Југославија од 1946 година, н.з.), со кој се гарантира споменатата слобода на граѓаните; во членот 41 од Уставот (кој ја следи логиката на ставот 3 на членот 21 од Уставот на Федеративна Југославија од 1946 година), според кој, државата, давајќи им гаранции на граѓаните да ја изразуваат сопствената култура, да го употребуваат својот јазик и, во оваа смисла пошироко толкувано, да ја манифестираат сопствената вероисповед, го смета за казниво секое пропагирање или спроведување национална нерамноправност, како и секое разгорување национална, расна или верска омраза или нетрпеливост.

<sup>4</sup> Прашањето на верските слободи и права е регулирано со членот 46 од Уставот, кој ја следи логиката на членот 25 од Уставот на Федеративна Југославија од 1946 година. Како во минатиот така и во овој устав се задржани рамките на третманот на верските организации од страна на државата и, во таа смисла, остварувањето на верските слободи и права преку гаранциите на граѓаните слободно да ја исповедаат верата, како и на верските организации слободно да ги извршуваат верските работи и верските обреди, но и да основаат училишта за подготвување свештеници.

Во однос на последното, за разлика од соодветниот член во Уставот на Федеративна Југославија од 1946 година, зборот „државата“ сега е заменет со зборовите „општествената заедница“, со што се проширува рамката на институциите кои можат материјално да ги помагаат верските организации. Во последниот став од овој член, во однос на соодветните одредби од претходниот Устав на Федеративна Југославија е внесен нов став со кој државата и уставно ја санкционира можноста верските организации, во границите што ги определува сојузен закон, да имаат право да поседуваат недвижности.

Наспроти анализираните одредби кои непосредно се однесуваат на прашањата што се предмет на истражување во овој труд, во Уставот на СФРЈ од 1963 година е значаен и членот 35, кој се однесува на избирачкото право, а е во врска со соодветниот член 23 од претходниот Устав на Федеративна Југославија. Имено, во однос на правото на граѓаните да избираат и да бидат избирани на сите нивоа од власта во Југославија, за разлика од споменатата одредба во Уставот од 1946 година, во која се гарантира ова право независно од, меѓу другото, верската определба на граѓаните, во овој и во следниот Устав на СФРЈ од 1974 година е испуштен ваквиот основ. Со оглед на политичките прилики во Југославија, испуштањето на елементот на верската определба може да се толкува како дел од вкупните процеси на маргинализирање на верскиот елемент од јавната државна сфера.

## **1.2. УСТАВ НА СОЦИЈАЛИСТИЧКА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ОД 1963 ГОДИНА**

Вториот Устав на СРМ е донесен на 12 април 1963 година.<sup>5</sup>

За разлика од првиот Устав на НРМ од 1947 година, во овој не постојат одредби кои се однесуваат на основните слободи и права на човекот и на граѓанинот сместени во одделна глава. Во таа смисла, и во

---

<sup>5</sup> Устав на Социјалистичка Република Македонија од 1963 година, Службен весник на Социјалистичка Република Македонија, год. XIX, бр. 15, Скопје, 12.4.1963, стр. 217–254.

врска со прашањето за односот кон верските организации и за слободата на вероисповед, во Уставот не постојат соодветни одредби. Притоа, во насока на дополнителна експликација на споменатото е и фактот дека и во уставите од 1963 година на другите републики во составот на СФРЈ не постојат соодветни одредби кои се однесуваат на човековите слободи и права чиј дел се и прашањата што се предмет на интерес во овој труд. Како и да се, правната рамка за односот на државата кон верските организации, како и верските слободи и права поставена во Уставот на СФРЈ од 1963 година, која е објаснета погоре во текстот, во согласност со ставот 1 на членот 2 од Уставот на СРМ<sup>6</sup> се однесува и на Социјалистичка Македонија. Во оваа смисла е и членот 116 од Уставот на СФРЈ од 1963 година,<sup>7</sup> во согласност со кој право и должност е на Федерацијата, меѓу другото, да го обезбеди единството на основните слободи и права на човекот и на граѓанинот.

Имајќи го пред вид истакнатото, во Уставот на СРМ од 1963 година постојат 2 члена кои во посредна смисла на зборот се однесуваат на темата на овој прилог:

- ❖ **Прво**, членот 32, со кој Социјалистичка Македонија се обврзува да води грижа, меѓу другото, и за спомениците на културата, во чии рамки влегуваат и сакрални објекти, и
- ❖ **Второ**, членот 73, со кој државата им ги гарантира правата на националните малцинства во смисла на употреба на јазикот, како и развој на културата, во чии рамки, пошироко толкувано, влегува и слободата на вероисповед.

### 1.3. УСТАВ НА СОЦИЈАЛИСТИЧКА ФЕДЕРАТИВНА РЕПУБЛИКА

---

<sup>6</sup> Член 2, став 1: „Општествено-економското уредување и општествено-политичкиот систем утврдени во Уставот на Социјалистичка Федеративна Република Југославија се основа на општествено-економското и општествено-политичкото уредување на Социјалистичка Република Македонија“ (*Устав на Социјалистичка Република Македонија* од 1963 година).

<sup>7</sup> *Устав на Социјалистичка Република Македонија* од 1963 година.

### ЈУГОСЛАВИЈА ОД 1974 ГОДИНА

Во Уставот на СФРЈ<sup>8</sup> донесен на 21 февруари 1974 година се поместени 6 одредби кои имаат посредна врска со статусот на религиите и слободата на вероисповед. Со споредба на членовите 153, 154, 166, 170, 174 и 203 од овој устав, кои се однесуваат на споменатите прашања со соодветните одредби од претходниот Устав на Федеративна Југославија од 1963 година<sup>9</sup>, ќе се заклучи дека уставотворецот ги пресликува рамките во оваа област. Како и во претходниот така и во овој устав, членовите поврзани со односите кон верските организации и остварувањето на верските слободи и права природно се дел од главата III, која носи наслов „Слободи, права и должности на човекот и на граѓанинот“. Во оваа смисла, државата на ист начин го регулира прашањето на:

- ❖ **Прво**, еднаквоста на граѓаните во членовите 153 и 154;<sup>10</sup>
- ❖ **Второ**, слободата на мислата и определувањето во членовите 166 и 170;<sup>11</sup>
- ❖ **Трето**, верските слободи и права во членот 174.<sup>12</sup>

<sup>8</sup> Устав на Социјалистичка Федеративна Република Југославија од 1974 година, Службен лист на Социјалистичка Федеративна Република Југославија, Белград, год. XXX, бр. 9, Белград, 21.2.1974, стр. 210–262.

<sup>9</sup> Устав на Социјалистичка Република Македонија од 1963 година.

<sup>10</sup> Во однос на прашањето за еднаквоста на граѓаните, во членот 153 се даваат гаранции од страна на државата во однос на остварувањето на човековите права и слободи на граѓаните преку констатираните одредби, во согласност со кои слободите и правата се остваруваат во меѓусебна солидарност на луѓето и со исполнување на должностите и одговорностите на секого кон сите и на сите кон секого; дека слободите и правата на човекот и на граѓанинот се ограничени само со еднаквите слободи и права на другите луѓе и со интересите на социјалистичката заедница утврдени со Уставот, како и дека секој е должен да ги почитува слободите и правата на другите и е одговорен за тоа. Во оваа смисла, во членот 154, пак, државата им ја гарантира еднаквоста во остварувањето на правата и должностите на граѓаните независно од националноста, расата, полот, јазикот, образованието, општествената положба, вклучувајќи ја и вероисповедта (*Устав на Социјалистичка Федеративна Република Југославија* од 1974 година).

<sup>11</sup> Со овие одредби се даваат гаранции во однос на остварувањето на споменатото право, а освен тоа и се прогласува за противуставно секое пропагирање или спроведување нерамноправност врз повеќе основи, како што е националната, расната, вклучително и верската омраза и нетрпеливост (*Устав на Социјалистичка Федеративна Република Југославија* од 1974 година).

<sup>12</sup> Со споменатата одредба им се гарантира правото на граѓаните да ја исповедаат својата вера, на верските организации да ги извршуваат верските работи и верските

Во однос на темата на овој труд, во Уставот од 1974 година предизвикува внимание ставот 2 на членот 203<sup>13</sup>, кој се однесува на забраната на користење на човековите права и слободи. Имено, уставотворецот за прв пат, предвидува забрана за користење на слободите и правата утврдени со Уставот во повеќе случаи, каква што е забраната за користење на истите заради уривање на „социјалистичкото самоуправно демократско уредување“, загрозување на мирот, како и разгорувањето на омразата и нетрпеливоста врз повеќе основи, меѓу кои спаѓа и верската омраза и нетрпеливост. Во оваа смисла, низ призма на истакнатото во следниот став од овој член е предвидено дека со закон ќе се одреди во кои случаи и под кои услови користењето на слободите противно на уставот повлекува ограничување или забрана на нивното користење.

#### 1.4. УСТАВ НА СОЦИЈАЛИСТИЧКА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ОД 1974 ГОДИНА

Третиот устав на Социјалистичка Македонија<sup>14</sup> е донесен на 25 февруари 1974 година. Наспроти вториот устав на СРМ од 1963 година,<sup>15</sup> а истоветно како и првиот македонски устав од 1946 година,<sup>16</sup> во овој највисок правен акт се поместени одредби поврзани со односот на Републиката кон религиите, како и верските слободи и права на граѓаните, кои се дел од главата V именувана како „Слободи, права и должности на човекот и граѓанинот“.

Во уставниот текст од 1974 година се поместени 9 одредби кои ги определуваат границите на секуларизмот, при што 6 одредби директно се однесуваат на прашањата поврзани со односот на државата

---

обреди, да основаат верски школи за подготовка на свештеници, како и да поседуваат недвижности, а на општествената заедница материјално да ги помага верските заедници (*Устав на Социјалистичка Федеративна Република Југославија* од 1974 година).

<sup>13</sup> *Устав на Социјалистичка Федеративна Република Југославија* од 1974 година.

<sup>14</sup> *Устав на Социјалистичка Република Македонија* од 1974 година.

<sup>15</sup> *Устав на Социјалистичка Република Македонија* од 1963 година.

<sup>16</sup> *Устав на Народна Република Македонија* од 1947 година.

кон верските организации и кон слободата на вероисповед, а 3 члена имаат посреден однос со оваа проблематика.

Уставотворецот на Социјалистичка Македонија непосредно ги регулира овие прашања на следниов начин:

- ❖ **Прво**, со членот 204 од Уставот, кој се однесува на правото на еднаквост;
- ❖ **Второ**, со членот 216, кој се однесува на слободата на мислата и на определувањето;
- ❖ **Трето**, со членот 220, кој се однесува на забраната за ширење омраза и нетрпеливост, како и
- ❖ **Четврто**, со членот 225 од Уставот на СРМ, кој се однесува на слободата на вероисповед.

Наспроти споменатото, постојат уште 3 члена од Уставот на СРМ кои во посредна смисла на зборот се поврзани со односот на државата кон верските организации, како и кон слободата на вероисповед. Тоа се:

- ❖ **Прво**, членот 176, кој се однесува на правата на другите народи на Југославија во СРМ;
- ❖ **Второ**, членот 178, кој се однесува на правата на националните малцинства во СРМ, како и
- ❖ **Трето**, членот 221 од Уставот на СРМ, кој се однесува на правата на етничките групи во Социјалистичка Македонија.

Првата група членови ги регулираат наведените прашања на ист начин како и Уставот на СФРЈ од 1974 година. Конкретно:

- ❖ *Правото на еднаквост* утврдено во членот 204 од Уставот на СРМ ја следи логиката на членот 154 од Уставот на СФРЈ од 1974 година.<sup>17</sup>

---

<sup>17</sup> Социјалистичка Македонија им го гарантира правото на еднаквост на граѓаните во однос на остварувањето на правата и на должностите, како и нивната еднаквост пред законот, независно од повеќе критериуми, во кои влегува и вероисповедта (*Устав на Социјалистичка Федеративна Република Југославија* од 1974 година и *Устав на Социјалистичка Република Македонија* од 1974 година).

- ❖ *Слободата на мислата и на определувањето* е утврдена во членот 216, а текстот е пресликан од членот 166 од Уставот на СФРЈ од 1974 година<sup>18</sup>.
- ❖ *Забраната за ширење омраза и нетрпеливост*, составен дел на членот 220, е регулирана на ист начин како и во членот 170 од Уставот на СФРЈ од 1974 година.<sup>19</sup>
- ❖ *Слободата на вероисповед*, дефинирана во членот 225, ги содржи истите рамки од сојузниот устав од 1974 година определени во членот 174<sup>20</sup>.

<sup>18</sup> Во согласност со одредбата, Републиката нуди најопшти гаранции во однос на слободата на граѓаните на Социјалистичка Македонија што се однесува на мислата и на определувањето, во чии рамки, секако, влегуваат и односните аспекти поврзани со верската припадност (*Устав на Социјалистичка Федеративна Република Југославија* од 1974 година и *Устав на Социјалистичка Република Македонија* од 1974 година).

<sup>19</sup> Во контекст на првите два става со кои им се гарантира слободата на граѓаните за изразување на етничката припадност, културата и на употребата на јазикот (а, во таа смисла, и слободата на изразување на верската определба, н.з.), како и санкционирањето во случај кога некој граѓанин не сака да се изјасни во поглед на својата етничка припадност, а треба да му се овозможи тоа, уставотворецот го определува како казниво и противуставно секое пропагирање или спроведување национална нерамноправност, како и секое разгорување национална, расна, но и на верска омраза и нетрпеливост (*Устав на Социјалистичка Федеративна Република Југославија* од 1974 година и *Устав на Социјалистичка Република Македонија* од 1974 година).

<sup>20</sup> Во конкретна смисла, уставотворецот определува дека исповедањето на верата е слободно и дека е приватна работа на човекот. На овој начин се запазува начелото на одвоеност на верските организации од државата, во согласност со кое Социјалистичка Македонија, како секуларна држава, им нуди гаранции на граѓаните во однос на остварувањето на споменатите аспекти од ова право, истовремено задржувајќи ја својата неутралност преку извлекувањето на слободата на вероисповед надвор од јавната, односно општествената сфера. Верските организации, бидејќи се одделени од државата, се слободни во вршењето на верските работи и верските обреди. Со овој став, Социјалистичка Македонија дополнително го развива секуларизмот со забраната верските организации да имаат своја улога во креирањето на јавните политики, што е придружено со истоветно нормативно немешање на државата во работите од нивниот делокруг на работа. Се прогласува за противуставна злоупотребата на верата и на верската дејност во политички цели. Овој став ја добива сопствената целосна смисла заедно со ставот 3 на членот 220, со кој Социјалистичка Македонија забранува разгорување на, меѓу другото, верска омраза и нетрпеливост. Со тоа Републиката во целост ја определува положбата на верските организации единствено на нивото на нивните основни верски обврски. Се остава можноста општествената заедница да ги помага верските организации, како и тоа истите, во законските граници, да имаат недвижности во сопственост (*Устав на Социјалистичка Федеративна Република Југославија* од 1974 година и *Устав на Социјалистичка Република Македонија* од 1974 година).



Втората група членови, кои на посреден начин се однесуваат на темата на овој труд, како и во претходниот случај црпат искуство од соодветните одредби на Уставот на СФРЈ од 1974 година. Имено, членовите 176, 178 и 222 од Уставот на СРМ во себе содржат иста гаранција за еднаквоста во остварувањето на правото на употреба на јазикот, изразувањето на културата, како и за основањето установи и организации на македонскиот народ во однос на:

- ❖ **Прво**, другите народи на СФРЈ во СРМ (член 176);
- ❖ **Второ**, националните малцинства во СРМ (член 178), како и
- ❖ **Трето**, етничките групи во Социјалистичка Македонија (член 222).

Имајќи го предвид фактот дека верската припадност е составен дел на културните особености, Уставот на СРМ им го овозможува остварувањето на тоа право, како на македонскиот народ, кој е конститутивен, така и на другите народи на СФРЈ, на националните малцинства, како и на етничките групи во СРМ.

Наспроти споменатите членови, значаен е и членот 251 од Уставот на СРМ, кој се однесува на прашањето за границите на човековите права. Содржината на овој член е, исто така, пресликана од членот 203 од Уставот на СФРЈ од 1974.<sup>21</sup>

---

<sup>21</sup> Како во сојузниот така и во републичкиот устав, уставотворецот предвидува забрана за користење на слободите и на правата утврдени со Уставот во повеќе случаи, каква што е забраната за користење на истите заради уривање на социјалистичкото самоуправно демократско уредување, загрозувањето на мирот, како и разгорувањето на омразата и нетрпеливоста врз повеќе основи, меѓу кои спаѓа и верската омраза и нетрпеливост. Во оваа смисла, низ призма на она што е истакнато во следниот став од овој член е предвидено дека со закон ќе се одреди во кои случаи и под кои услови користењето на слободите спротивно на Уставот повлекува ограничување или забрана за нивното користење (*Устав на Социјалистичка Федеративна Република Југославија* од 1974 година и *Устав на Социјалистичка Република Македонија* од 1974 година).

### 1.5. ЗАКОН ЗА ПРАВНАТА ПОЛОЖБА НА ВЕРСКИТЕ ЗАЕДНИЦИ ОД 1977 ГОДИНА

Законот за правната положба на верските заедници е донесен на 28 октомври 1977 година.<sup>22</sup> Со неговото донесување престанува да важи Уредбата на Социјалистичка Македонија за извршување на одделни одредби од Законот на Федеративна Југославија за правната положба на верските заедници од 1961 година,<sup>23</sup> односно сојузниот закон за правната положба на верските заедници од 1953 година.<sup>24</sup>

Законот за правната положба на верските заедници е донесен во согласност со членот 301, точка 21 од Уставот на СРМ од 1974 година, според кој, „за уредување на работите од заеднички интерес (...). Собранието на СРМ донесува закони што се однесуваат на правната положба на верските заедници.“<sup>25</sup>

Законот е составен од 35 члена. Неговата содржина може да се подели на 4 тематски дела:

- ❖ **Прво**, рамки на правниот однос на државата кон верските организации, како и прашањето на исповедањето на верата;
- ❖ **Второ**, права на верските организации и на граѓаните;
- ❖ **Трето**, забрани за верските организации и за граѓаните и
- ❖ **Четврто**, казнени одредби.

Во првиот тематски дел, со Законот се регулирани следните прашања:

- ❖ *Слобода на вероисповед и исповедање на верата.* Овие прашања се опфатени со членот 1 и ставовите 1 и 2 на членот 3. Во овие одредби е дефинирано дека СРМ нуди гаранции во однос на остварувањето на слободата на

<sup>22</sup> Закон за правната положба на верските заедници на СРМ од 1977 година, Службен весник на Социјалистичка Република Македонија, год. XXXIII, бр. 39, Скопје, 14.11.1977, стр. 860–862.

<sup>23</sup> Уредба за извршување на одделни одредби од законот за правната положба на верските заедници, на СРМ од 1961 година, Службен весник на Народна Република Македонија, год. XVII, бр. 26, Скопје, 31.7.1961, op.cit.

<sup>24</sup> Закон за правната положба на верските заедници на ФНРЈ од 1953 година.

<sup>25</sup> Устав на Социјалистичка Република Македонија од 1974 година.

вероисповед; дека исповедањето на верата е приватна работа на човекот и дека верските организации имаат иста правна положба и се одделени од државата.

- ❖ *Регистрација на верска организација.* Ова прашање е регулирано со членовите 8 и 9. Според овие одредби, основачите на верската организација се должни во рок од 30 дена да поднесат пријава за основање, промена или за престанок со активност на верската организација до органот за вршење на внатрешните работи каде што е седиштето на односната верска организација. Понатаму, според Законот, регистрираните верски организации имаат својство на правно лице, а одлуките што ги носат тие немаат дејство надвор од верските организации.
- ❖ *Вршење верски обреди.* Ова прашање е регулирано со членовите 13<sup>26</sup>, 14, 15 и 16. Во согласност со овие одредби, вршењето на верските работи се одвива во црквите, џамиите, како и во други простории што за таа намена се определени од верските организации. Верските обреди можат да се вршат и на други места во согласност со законот што ја уредува проблематиката на јавното собирање на граѓаните, но за тоа е потребно одобрение од надлежниот општински одбор на управата, додека на гробиштата можат да се вршат верски обреди поврзани исклучиво со чинот на погребувањето. Во оваа смисла, за вршењето верски обреди во поворки на јавен простор е потребно одобрение (решение) од општинскиот орган на управата надлежен за внатрешните работи. Конечно, во овој дел законодавецот не предвидува посебни дозволи од страна на државата за изведување верски обреди во домовите на граѓаните.
- ❖ *Улогата на странските државјани во вршењето верски работи во СРМ.* Ова прашање е регулирано со членот 18, според кој, ова право им се дозволува на верските организации, но врз основа на одобрение за тоа дадено

<sup>26</sup> Устав на Социјалистичка Република Македонија од 1974 година.

претходно од општинскиот орган на управата надлежен за вршењето на внатрешните работи.

- ❖ *Постапка за изведување верска поука.* Ова прашање е регулирано со ставот 3 на членот 2, како и со членовите 21 и 22. Почетната премиса на законодавецот во оваа област е дека училиштата се одвоени од верските организации. Меѓутоа, наспроти оваа генерална определба, државата им дозволува на истите да извршуваат верска поука, но надвор од училиштата, односно во други јавни простории во кои верските заедници ги извршуваат верските работи и верските обреди. Сепак, за да посетуваат верска поука, учениците треба да имаат согласност од своите родители, односно старатели, а ако се постари од 10 години, потребна е и нивна согласност. Верската организација, пак, која извршува верска поука е должна до општинскиот орган на управата задолжен за вршење на внатрешните работи да достави пријава најдоцна 30 дена пред почетокот на извршувањето на верската поука.
- ❖ *Постапка за основање верско училиште за подготовка на свештеници.* Ова прашање е регулирано со членовите 23, 24, 25 и 26. Според овие одредби, верските организации, за да го остварат правото да основаат вакви училишта, треба во рок од 8 дена од донесувањето на таквата одлука да го известат републичкиот орган на СРМ надлежен за вршењето на работите од областа на образованието. Верските организации, кои основале вакви образовни институции, самостојно управуваат со нив, но наставните програми не смеат да бидат во спротивност со Уставот на СРМ и на СФРЈ, а наставата треба да ја извршуваат државјани на Федеративна Југославија. Странски државјани, пак, можат да изведуваат настава, но само со одобрение добиено од надлежен општински орган на управата. Надзорот над работата на училиштата го врши надлежен општински орган, а одговорното лице на верското училиште е

должно да ги обезбеди сите предуслови за вршење на надзорот. Во оваа смисла, доколку за време на надзорот се констатирани определени неправилности, верската организација е должна истите да ги исправи, при што, исто така, има право и на жалба во рок од 15 дена од донесувањето на одредено решение на надлежниот општински орган до соодветниот републички орган. Соодветниот републички орган, пак, донесува конечно решение.

Во вториот тематски дел од Законот можеме да ги поместиме одредбите со кои законодавецот ги определува правата на граѓаните, како и на верските организации.

Според Законот, граѓаните:

- ❖ **Прво**, имаат право слободно, во предвидена постапка, да основаат верски организации (член 2, став 1);
- ❖ **Второ**, имаат право да припаѓаат, односно да не припаѓаат кон одредена верска организација (член 2, став 2);
- ❖ **Трето**, се слободни да пристапуваат кон верските организации, да не пристапуваат кон истите, да останат во нив, да истапат од нив, да учествуваат во јавните манифестации на своите верски чувства или да не ги манифестираат јавно своите верски чувства (член 5, ставови 1, 2 и 3), при што никој не смее да го наруши или да го попречи тоа (член 7, став 4);
- ❖ **Четврто**, имаат право да ја исповедаат својата вера и кога се наоѓаат во болниците, домовите за старци или во слични установи (член 20);
- ❖ **Петто**, имаат право на верска поука (член 21);
- ❖ **Шесто**, имаат право да основаат верски здруженија (член 27);
- ❖ **Седмо**, можат да даваат прилози во верските организации, а свештениците да примаат вообичаени награди за извршувањето на верските работи (член 12, ставови 1, 2 и 5).

Според Законот, верските организации:

- ❖ **Прво**, се слободни во вршењето на верските работи и на верските обреди (член 4, став 1);
- ❖ **Второ**, имаат право да основаат верски училишта за подготовка на свештеници (член 23, став 1);
- ❖ **Трето**, имаат право да издаваат свој печат и публикации со верска содржина, при што треба да ги почитуваат законите од таа област (член 10);
- ❖ **Четврто**, во согласност со правните прописи, имаат право да поседуваат недвижности (член 19);
- ❖ **Петто**, можат да примаат материјална помош од општествено-политичката заедница, како и самостојно да располагаат со доделените средства, при што поднесуваат извештаи до надлежните институции за начинот на кој ги потрошиле средствата (член 11).

Во третиот тематски дел од Законот можеме да ги поместиме одредбите со кои законодавецот ги определува забраните за верските организации и за граѓанте:

- ❖ **Прво**, никој не смее да принудува припадник на верска организација да не ги користи правата и слободите што му припаѓаат во согласност со Уставот, законите и со другите прописи (член 5, став 4);
- ❖ **Второ**, на ниту еден граѓанин не можат да му бидат ограничени правата и слободите поради припадност кон одредена верска организација, а верските организации, пак, не можат да уживаат посебни предимства и привилегии (член 6);
- ❖ **Трето**, граѓанин не може да биде присилен да даде прилог за верски цели, а верските организации не смеат да утврдуваат обврски за плаќања кон верниците (член 12, ставови 2 и 3);
- ❖ **Четврто**, верата не може да се користи во политички цели (член 7, став 1);
- ❖ **Петто**, се забранува предизвикување, распалување и овозможување верска нетрпеливост, омраза и раздор (член 7, став 2);

- ❖ **Шесто**, заради заштита на здравјето на граѓаните, јавниот ред и мир, како и поради други околности, државата може да забрани одржување на верски собир, верски посети или верски манифестации (член 17);
- ❖ **Седмо**, верската поука не може да се изведува кога учениците се на училиште или се ангажирани во други училишни активности (член 21, став 3);
- ❖ **Осмо**, венчавањето и крштевањето според верските обреди не смеат да се извршат пред да се спроведе државната постапка за склучување брак пред надлежен орган, односно запишувањето во матичната книга на родените (член 28, став 1);
- ❖ **Девето**, актот на обрезавањето на лице постаро од 10 години не смее да се изврши без согласност на лицето што се обрезава (член 28, став 2);
- ❖ **Десето**, никој не може да ја спречи државата за време на општа опасност да ги употребува камбаните на храмовите, зградите и двориштата (член 29).

Во четвртиот тематски дел од Законот можеме да ги сместиме казнените одредби определени во членовите 30, 31 и 32. Во оваа смисла, опсегот на санкциите за прекршување на Законот од страна на физичките и на правните лица се движи од парична казна до казна затвор во траење од 60 дена.

### ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

На крајот од Втората светска војна политичките власти во Социјалистичка Македонија и на Федеративна Југославија со донесувањето на Декларацијата на АСНОМ за основните права на граѓанинот на демократска Македонија, како и со Законот за забрана за предизвикување национална, расна и верска омраза и нетпреливост на Претседателството на АВНОЈ, јавно манифестираа дека се определени да ги гарантираат, да ги заштитат и да ги унапредат слободите и правата на човекот и на граѓанинот, чиј дел е и слободата на вероисповед. Имајќи ја предвид религиската колоритност на државата, која можела да биде основа за сериозни нарушувања на државното единство, властите се обидуваат да го надминат тоа со предвидувањето

исклучително високи санкции за секакви облици на поттикнување, меѓу другото, и на верска омраза и нетрпеливост. Исто така, имајќи го предвид идеолошкиот карактер на Федеративна Југославија, уште на самите почетоци од развојот на нејзиниот уставно-правен систем властите настојуваат да направат теориски и практичен спој помеѓу принципите на социјализмот кои имаат негаторски однос кон прашањето на религијата наспроти прифатените станарди во однос на слободата на вероисповед. Ваквата реалност е изворната причина за низата правни и политички аномалии што се јавуваат низ годините додека постои оваа држава, а кои ги ставаат под сомнеж определбите на југословенските, односно на македонските социјалистички власти за гарантирање на верските слободи и права на граѓаните, а преку тоа и за целосно остварување на неутралниот однос кон верските организации. Со своите уставни од 1947, 1963 и од 1974 година, Федеративна Југославија изгради заокружен правен систем, кој во значајна мера се темели на начелата на секуларизмот согледан низ призмата на идеолошките постулати на марксистичкиот атеизам. Имено, верските организации, за разлика од минатото, се сведени на сопствената основна мера, бидејќи државата им ги одзема оние надлежности што ги имале во минатото, а кои излегуваат од рамките на темелните обврски поврзани со проповедањето на верата. Слободата на вероисповед, пак, е прилично широко поставена на ниво на меѓународните стандарди кои започнуваат да се поставуваат во светот со основањето ОН. Во оваа смисла, со пресликувањето на овие сојузни уставни одредби во уставите на републиките, Социјалистичка Македонија овозможи во целост да се заокружи филозофијата на СКЈ во однос на споменатите теми. Во прилог на споменатото говорат и спецификите што произлегуваат од федеративното уредување, бидејќи правната рамка во оваа област подеднакво се однесувала како на Македонците со православна вероисповед, кои биле мнозинска заедница, така и на народите од другите републики, како и на малцинствата. Наспроти уставните документи, со Законот за правната положба на верските заедници на ФНРЈ од 1951 година, како и подоцна со Законот за правната положба на верските заедници на СРМ од 1977 година, дополнително беа разработувани и допрецизирани соодветните уставни



одредби во однос на остварувањето на слободата на вероисповед, како и во однос на статусот и функционирањето на верските организации.

Врз основа на погорекажаното можат да се извлечат повеќе заклучоци. Имено, анализата на овие правни акти од аспект на степенот на нивната сообразеност со соодветните меѓународни демократски стандарди упатува на заклучокот според кој можеме да ги поделиме во две групи. Имено, во првата група влегуваат сојузните и републичките уставни чии одредби се на линијата на меѓународните стандарди, додека во втората група можат да се поместат законските и подзаконските правни акти кои во одредени делови не се на линија на меѓународните стандарди. Оттука може да се заклучи дека во Социјалистичка Македонија, односно во Федеративна Југославија генерално е манифестирана подготвеноста на државата за нормално функционирање на верските организации и, во таа смисла, за остварување на слободата на вероисповед, меѓутоа, фактички, тоа не е случај со законските и со подзаконските правни акти кои ги допрецизираат уставните одредби.

Aleksandar Spasenovski

SECULARISM AND THE FREEDOM OF RELIGION IN THE LEGAL  
ACTS OF THE SOCIALIST REPUBLIC OF MACEDONIA FROM 1963  
UNTIL 1990

**-S U M M A R Y-**

This paper is an extension of the previous surveys about the Macedonian socialist pattern of secularism which were published in this academic journal. Namely, consequently to the first paper with the title "Constitutional and legal aspects of the Macedonian socialist pattern of secularism" where were analysed the legal acts of the socialist Macedonia from 1944 until 1961, in this work further are studied the state constitutions from 1963 and from 1974 as well as the Law of socialist Macedonia on legal status of the religious communities from 1977. The major intention is to clarify the nature of the Macedonian socialist form of secularism to further recognize the contemporary relations of the state with the religious organizations.